

УДК 658.27 : 65.014.1

Коваленко М.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Полтавської державної аграрної академії***НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМИ НЕОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті визначена економічна сутність операційних необоротних активів підприємства та особливості політики економічного управління ними. Здійснено вибір форм та оптимальної структури джерел фінансування операційних необоротних активів підприємства. Обґрунтовано оптимальні обсяги оновлення операційних необоротних активів підприємства.

Ключові слова: операційні необоротні активи, управління активами, амортизаційні відрахування, оптимізація капіталу, обсяг оновлення.

Коваленко М.В. НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ОПЕРАЦИОННЫМИ ВНЕОБОРОТНЫМИ АКТИВАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье определена экономическая сущность операционных внеоборотных активов предприятия и особенности политики экономического управления ими. Осуществлен выбор форм и оптимальной структуры источников финансирования операционных внеоборотных активов предприятия. Обоснован оптимальный объем обновления операционных внеоборотных активов предприятия.

Ключевые слова: операционные внеоборотные активы, управление активами, амортизационные отчисления, оптимизация капитала, объем обновления.

Kovalenko M.V. DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF ECONOMIC MANAGEMENT ENTERPRISES OPERATING NON-CURRENT ASSETS

The article deals with the economic substance of operating non-current assets. The policy of economic management operating non-current assets is determined. The optimization of funding sources operating non-current assets is realized. The optimal amount of renovation operating non-current assets is justified.

Keywords: operating non-current assets, asset management, amortization, optimization, volume updates.

Постановка проблеми. На сьогодні сільськогосподарські підприємства значною мірою втрачають власні позиції через низьку конкурентоспроможність своєї продукції на зовнішніх ринках. Основною причиною цього є застаріла енерго- та матеріаломістка технологія, а також занадто зношені виробничі потужності. Однією з головних проблем на сільськогосподарських підприємствах є якісне оновлення операційних необоротних активів, яке б збільшило продуктивність діяльності таких підприємств. Ефективне управління необоротними активами на підприємстві, окрім підвищення конкурентоспроможності, дасть змогу створити потужну основу для діяльності підприємства та умови для ефективного розвитку в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сучасного стану матеріально-технічної бази аграрного сектора України присвячені праці таких видатних українських учених-економістів, як П.Т. Саблук, В.Я. Амбросов, В.П. Горьовий, В.Г. Андрійчук, П.І. Гайдуцький, В.П. Ситник та ін. Останнім часом зростає кількість публікацій з досліджуваної тематики, однак кризовий стан сільськогосподарських підприємств та незначні обсяги інвестиційних надходжень в операційні необоротні активи аграрних підприємств вказують на те, що все ж недостатньо уваги приділено розв'язанню цих питань.

Постановка завдання. Сучасні тенденції розвитку сільського господарства породжують стрімке збільшення зносу основних засобів, чим підсилюють руйнівні тенденції в матеріально-технічній базі. Підтримка у працездатному стані сільськогосподарських машин і устаткування здійснюється із застосуванням примітивних технологій в умовах ремонтних майстерень. Зважаючи на ситуацію, що склалася, слід зосередити увагу на вдосконаленні політики управління операційними необоротними активами сільськогос-

подарських підприємств, яка включає в себе оптимізацію обсягу та складу операційних необоротних активів, забезпечення своєчасного їх оновлення й ефективного використання та оптимізацію структури джерел фінансування операційних необоротних активів підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різноманітність видів та елементів необоротних активів підприємства визначає необхідність їх попередньої класифікації в цілях забезпечення цілеспрямованого управління ними.

Різноманітність видів та елементів необоротних активів підприємства визначає необхідність їх попередньої класифікації з метою забезпечення цілеспрямованого управління ними (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація необоротних активів підприємства

Види ознак	Групи операційних необоротних активів
За функціональними видами	1. Основні засоби. 2. Нематеріальні активи. 3. Незавершені капітальні вкладення. 4. Устаткування, призначене для монтажу. 5. Довгострокові фінансові вкладення. 6. Інші види необоротних активів
За характером обслуговування окремих видів діяльності підприємства	1. Операційні необоротні активи. 2. Інвестиційні необоротні активи. 3. Невиробничі необоротні активи
За характером володіння	1. Власні необоротні активи. 2. Орендовані необоротні активи
За формами заставного забезпечення кредиту й особливостями страхування	1. Рухомі необоротні активи. 2. Нерухомі необоротні активи

Сформовані на початковому етапі діяльності підприємства необоротні активи вимагають постійного управління ними. Це управління здійснюється в різних формах і різними функціональними підрозділами підприємства. Частина функцій цього управління покладається на економічне управління і його невід'ємну складову частину – економічне управління активами.

Політика управління використанням операційних необоротних активів – це частина фінансової стратегії підприємства, суть якої полягає у фінансовому забезпеченні своєчасного їх оновлення і високої ефективності використання. Вибір схеми фінансування операційних необоротних активів підприємства нерозривно пов'язаний з урахуванням особливостей використання як власного, так і позикового капіталу [2].

Підприємство, що використовує тільки власний капітал для формування операційних необоротних активів, має найвищу фінансову стійкість (його коефіцієнт автономії дорівнює одиниці), але обмежує темпи свого розвитку (тому що не може забезпечити формування необхідного додаткового обсягу активів в періоди сприятливої кон'юнктури ринку) і не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал.

Підприємство, що використовує позиковий капітал для формування операційних необоротних активів, має більш високий фінансовий потенціал свого розвитку (за рахунок формування додаткового обсягу активів) і можливості приросту фінансової рентабельності діяльності, однак, у більшій мірі генерує фінансовий ризик і загрозу банкрутства, які збільшуються в міру нарощення питомої ваги позикових коштів у загальній сумі використовуюваного капіталу.

Ефективність використання капіталу підприємства одночасно залежить від двох груп чинників:

- від оптимального поєднання власного і позикового капіталу, довгострокових (постійних) і короткострокових (змінних) джерел фінансування інвестиційних потреб підприємства;

- від загального обсягу вкладень в основні й оборотні засоби, скільки їх перебуває у сфері виробництва і сфері обігу, в грошовій і матеріальній формах та наскільки оптимальне їх співвідношення.

Все це зумовлює необхідність розроблення виваженої політики формування капіталу та її узгодження з політикою формування активів підприємства.

Можливість формування операційних необоротних активів сільськогосподарського підприємства визначається співвідношенням їх власного та позикового капіталу. Як би не хотілося сільськогосподарському товаровиробнику спиратися у своїй виробничій діяльності лише на власні кошти, але реалії

сьогодення диктують власні умови. На сучасному етапі розвитку практично немає підприємств, які не використовують у своїй діяльності позиковий капітал. При цьому вартість сформованих в такий спосіб джерел фінансування повинна обов'язково співвідноситись із розміром ефекту від його використання.

Необхідність формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств визначається потребою в операційних необоротних активах та оптимізацією їх структури з позицій забезпечення умов ефективного використання власного і позикового капіталу. Умови формування високих кінцевих результатів діяльності підприємства значною мірою залежать від структури капіталу, що використовується. Структура капіталу являє собою співвідношення між власними коштами та зобов'язаннями, які використовуються підприємством для здійснення виробничо-господарської діяльності.

Оптимальна структура капіталу – найкраще, найсприятливіше співвідношення з можливих варіантів використання власного та позикового капіталу, за якого підприємство, вільно маневруючи наявними грошовими коштами, здатне забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції та найбільш ефективну пропорційність між витратами і доходами.

Згідно з теорією середньозваженої вартості капіталу оптимальна структура капіталу перебуватиме в точці, в якій значення середньозваженої вартості капіталу буде мінімальним [1] (табл. 2).

Гранична межа використання позикового капіталу для досліджуваного підприємства знаходиться на рівні 30% банківського кредиту в загальній структурі капіталу. При такому співвідношенні власного та позикового капіталу підприємство не отримує приросту фінансової рентабельності, але й не матиме збитків від використання позичених коштів.

Залучення додаткового капіталу підприємства як за рахунок власних, так і за рахунок позикових джерел має свої економічні межі і пов'язане зі зростанням його середньозваженої вартості. Так, залучення власного капіталу за рахунок прибутку обмежене його розмірами; збільшення обсягу емісії та облігацій вище точки насичення ринку можливе лише при більш високому розмірі виплачуваних дивідендів; залучення додаткового банківського кредиту у зв'язку з ростом фінансового ризику для кредиторів може здійснюватись лише на умовах зростання ставки відсотка за кредит тощо.

Оскільки банківський кредит представляє в сучасних умовах один з найбільш дорогих видів залученого позикового капіталу, забезпеченню умов ефективного його використання на підприємстві повинна приділятися першорядна увага.

Таблиця 2

**Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації його вартості
у ВСК «Злагода» Полтавського району, 2015 р. [4]**

Показники	Варіанти вибору					
	1	2	3	4	5	6
Загальна потреба в фінансуванні, %	100	100	100	100	100	100
Власний капітал, %	90	80	70	60	50	40
Кредит, %	10	20	30	40	50	60
Рівень можливих виплат на власний капітал, %	18	17,5	17	16,5	16	15,5
Рівень ставки відсотка за кредит, %	20	20,5	21	21,5	22	22,5
Вартість власного капіталу, %	16,2	14	11,9	9,9	8	6,2
Вартість кредиту, %	2	4,1	6,3	8,6	11	13,5
Середньозважена вартість капіталу, %	18,2	18,1	18,2	18,5	19	19,7

Критерієм такої ефективності виступають наступні умови:

– рівень кредитної ставки по короткостроковому банківському кредиту повинен бути нижче рівня рентабельності господарських операцій, для здійснення яких він залучається;

– рівень кредитної ставки за довгостроковим банківським кредиту повинен бути нижче коефіцієнта рентабельності активів, інакше ефект фінансового левериджу матиме негативне значення.

Поточне обслуговування банківського кредиту полягає у своєчасній сплаті відсотків по ньому відповідно до умов укладених кредитних договорів. Ці платежі включаються в розроблюваний підприємством платіжний календар і контролюються у процесі моніторингу його поточної фінансової діяльності.

Способи амортизації суми основного боргу залежать від передбачених кредитним договором умов його погашення. За вимогами цього договору (або з ініціативи позичальника) на підприємствах може завчасно створюватися спеціальний фонд погашення кредиту, платежі в який здійснюються за розробленим графіком. На кошти цього фонду, збережені в комерційному банку, нараховується депозитний відсоток.

Сучасні тенденції розвитку сільського господарства породжують стрімке збільшення зносу основних засобів, чим підсилюють руйнівні тенденції в матеріально-технічній базі. Підтримка у працездатному стані сільськогосподарських машин і устаткування здійснюється на підприємствах із застосуванням примітивних технологій в умовах ремонтних майстерень. Своєчасне списання зношених засобів штучно стримується в результаті дефіциту коштів на придбання нової техніки.

Головне призначення коштів амортизації – заміна зношеного обладнання, однак, вивчення фінансової звітності ВСК «Злагода» показує, що у більшості ви-

падків придбання сільськогосподарських машин та устаткування за рахунок коштів амортизації стало рідкісним явищем.

Натомість у процесі виробництва постійно виникає потреба у проведенні ремонтних робіт (табл. 3).

Як свідчать дані табл. 3, значна частка амортизаційних коштів ВСК «Злагода» витрачається на поліпшення (ремонт) основних засобів, при чому вся сума нарахованої амортизації використовується протягом року

Визначимо повний обсяг цих витрат та порівняємо їх із обсягами фінансування операційних необоротних активів (табл. 4).

Як показує аналіз таблиці 4, сукупні операційні витрати ВСК «Злагода» Полтавського району протягом 2011-2013 рр. збільшились на 25,5%, у тому числі витрати, пов'язані з ремонтом основних засобів, та сума амортизаційних відрахувань збільшились на 35,5% та 99,5% відповідно.

На підприємстві спостерігається тенденція випереджаючого зростання витрат на поліпшення основних засобів у порівнянні з ростом інвестицій в основний капітал, іншими словами, мотивація до збільшення витрат на здійснення ремонту є більшою за придбання нових основних засобів.

Підприємству необхідно в десятки разів збільшувати обсяги інвестування основного капіталу аби підтримати свою матеріально-технічну базу в робочому стані.

Слід відмітити, що частка витрат на поліпшення основних засобів у сукупних виробничих витратах значно перевищує питому вагу амортизаційних відрахувань, що свідчить про переважне спрямування коштів на ремонт спрацьованої сільськогосподарської техніки, а не на купівлю нової.

Проведене дослідження свідчить, що у ВСК «Злагода», як у типового підприємства району, вартість

Таблиця 3

Напрями використання амортизаційних відрахувань у ВСК «Злагода» Полтавського району, 2011-2013 рр.

Показники	Роки			2013 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	
Нараховано амортизації за рік, тис. грн	153,9	199	307	199,5
Використано за рік – всього, тис. грн	153,9	199	307	199,5
у т.ч. на:				
придбання (виготовлення) та поліпшення основних засобів, тис. грн	153,9	199	307	199,5

Таблиця 4

Витрати, пов'язані з поліпшенням основних засобів, у ВСК «Злагода» Полтавського району, 2011-2013 рр.

Показники	Роки			2013 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	
Усього витрат на основне виробництво, тис. грн	4690,1	4847	5884	125,5
у т.ч. амортизація, тис. грн	153,9	199	307	199,5
Частка амортизації у сукупних операційних витратах, %	3,3	4,1	5,2	157,6
матеріальні витрати, тис. грн	2468,2	2363	3151	127,7
з них запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту, тис. грн	740,6	723,1	1020,9	137,8
Вартість витрат на основне виробництво на 1 грн матеріальних витрат, грн	1,9	2,05	1,9	100,0
Вартість витрат, пов'язаних із ремонтом основних засобів, тис. грн	1407,3	1483,2	1906,4	135,5
Частка витрат, пов'язаних із поліпшенням основних засобів, у сукупних операційних витратах, %	30,0	30,6	32,4	108,0
Разом амортизації та витрат на ремонт, тис. грн	1561,2	1682,2	2213,4	141,8
Інвестиції в основний капітал, тис. грн	43	1147	17	39,5

витрат на поліпшення основних засобів у десятки разів перевищує існуючі обсяги інвестицій в основний капітал. Для підтримання наявної у господарств матеріально-технічної бази у робочому стані необхідно розмір інвестицій довести хоча б до рівня витрат, пов'язаних із ремонтом основних засобів.

На досліджуваному підприємстві маємо ситуацію абсолютного використання нарахованої протягом року амортизації. Підприємство не нагромаджує амортизаційні відрахування і, тим самим, не формує амортизаційний фонд для купівлі нової сільськогосподарської техніки та обладнання. Тому постає потреба запровадження особливого механізму, який би забезпечив відтворення основних засобів у галузі. В ситуації, коли витрати на ремонт уже перевищують величину амортизаційних відрахувань, ми пропонуємо вільні оборотні кошти підприємств використовувати не на підтримання основних засобів на придатному рівні, а разом з амортизаційними відрахуваннями направляти на їх відновлення. У зв'язку з цим виникає необхідність створення на сільськогосподарських підприємствах амортизаційного фонду як фонду відновлення основних засобів з обов'язковим цільовим використанням акумульованих коштів.

Визначимо необхідний обсяг оновлення операційних необоротних активів підприємства в процесі про-

стою і розширеного їх відтворення (табл. 5).

Відтак, аналізуючи дані таблиці 5, можемо зробити висновок, що для простого відтворення ВСК «Злагода» необхідно залучити операційних необоротних активів на суму 268 тис. грн. Прогнозний обсяг оновлення операційних необоротних активів в рамках розширеного їх відтворення буде становити 785 тис. грн.

Висновки з проведеного дослідження. Управління операційними необоротними активами являє собою систему принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням активів, їх ефективним використанням в різних видах діяльності підприємства і організацією їх обороту.

З цією метою на підприємстві визначається необхідний рівень інтенсивності оновлення операційних необоротних активів за рахунок продуктивної виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного сектора. Воно передбачає розширення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, оновлення застарілих машин та обладнання більш якісними і досконалішими, удосконалення існуючої амортизаційної політики, збільшення розмірів валової, товарної продукції, прибутку, зростання рівня рентабельності.

Забезпечення ефективного використання операційних необоротних активів підприємств полягає в розробці системи заходів, спрямованих на підвищення коефіцієнтів рентабельності та виробничої віддачі операційних необоротних активів.

В сучасних умовах розвитку актуальним є переведення господарської діяльності аграрного підприємства на рейки розширеного відтворення, тобто переорієнтація його на отримання вагомого відшкодування понесених виробничих витрат.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент : [учебный курс] / І.А. Бланк. – К. : Ельга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
2. Бланк І.А. Управление активами : [учебный курс] / І.А. Бланк. – К. : Ельга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
3. Данилів Б.В. Амортизаційна політика в сільському господарстві: вплив на відтворення основних засобів / Б.В. Данилів // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 25–32.
4. Мойсеєнко І.П. Інвестування : [навч. посіб.] / І.П. Мойсеєнко. – К. : Знання, 2006. – 490 с.
5. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз бізнесу : [навчальний посібник] / Ю.М. Тютюнник. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2004. – 288 с.

Таблиця 5
Прогноз необхідного обсягу оновлення операційних необоротних активів ВСК «Злагода» на 2015 р.

Показники	Значення показників
Прогнозована загальна потреба в операційних необоротних активах, тис. грн	8500
Фактична наявність використовуваних операційних необоротних активів на кінець 2013 р., тис. грн	7983
Вартість операційних необоротних активів підприємства, намічених до вибуття в зв'язку з фізичним зносом, тис. грн	201
Вартість операційних необоротних активів підприємства, намічених до вибуття у зв'язку з моральним зносом, тис. грн	67
Обсяг оновлення операційних необоротних активів в рамках простого їх відтворення, тис. грн	268
Обсяг оновлення операційних необоротних активів в рамках розширеного їх відтворення, тис. грн	785